МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту
«_____»_____2026р.
Зав. кафедри д.е.н., професор
_____Соколюк С.Ю.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

СТАНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Виконала студентка 4 курсу, 42-з-сз/а групи
освітньої програми «Соціальне
забезпечення»
спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»
Базилевич-Конарева
Галина Миколаївна

_____
Науковий керівник
д.е.н., професор _____
Банар Оксана Василівна

Умань – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій
Кафедра підприємницьких та соціальних технологій
Освітня програма Соціальне забезпечення
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри д.е.н., професор
_____Соколюк С.Ю.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентці **Базилевич-Конаревій Галині Миколаївні**
(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи «Становлення культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників»

2.керівник роботи _____Банар Оксана Василівна, д.е.н., професор_____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від "03" червня 2026 року № 01-06/320

2. Строк подання студентом роботи_____?_____

3. Вихідні дані до роботи наукові праці провідних учених у сфері соціальної роботи, соціального забезпечення та професійної етики, дані Державної служби статистики, дані Євростату, нормативно-правові акти, що регламентують становлення культури соціальної відповідальності

4. Перелік питань, які потрібно розробити: соціальна відповідальність в підприємницькій діяльності як об'єкт наукового дослідження; емпіричне дослідження впровадження практик соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників в умовах воєнного стану в Україні; підтримка ініціатив соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників в умовах воєнного стану

5. Перелік графічного матеріалу 13 таблиць, 7 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	10.10.2024	виконано
2.	Одержання індивідуального завдання	11.10.2024	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	11.10.2024	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	04-29.08.2025 27.04.2025	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	До початку II семестру	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	01-26.09.2025 01-23.10.2025 24.10- 07.11.2025 10-11.11.2025	
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	14-26.11.2025	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	28.11.2025	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	04.12.2025	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	08.12.2025	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	10.12.2025	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	11.12.2025	
13.	Одержання рецензії	12.12.2025	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	17.12.2025	

Студентка_____ Базилевич-Конарева Г.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Банар О.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Реферат

на кваліфікаційну роботу «Становлення культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників»

студентки факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій
Уманського національного університету
Базилевич-Конаревої Галини Миколаївни

Кваліфікаційна робота складається із трьох розділів. Її основна частина викладена на 48 сторінках. Робота містить 13 таблиць, 7 рисунків. Список використаних джерел містить 50 найменувань.

Метою дослідження є дослідити особливості впровадження практик реалізації соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників в Україні в умовах воєнного стану.

Методичною та теоретичною основою дослідження є фундаментальні положення соціальної роботи, соціології, психології, педагогіки, теорії соціальної відповідальності та професійної етики. Теоретичне підґрунтя роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемам формування культури соціальної відповідальності, професійної підготовки соціальних працівників, розвитку етичних засад соціальної роботи та соціальної взаємодії в сучасному суспільстві.

Нормативно-правову основу дослідження складають міжнародні документи у сфері соціального захисту населення, професійні етичні кодекси соціальних працівників, а також чинне законодавство України, що регулює діяльність у сфері соціальної роботи та надання соціальних послуг.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, абстрактно-логічний метод застосовано для теоретичного узагальнення наукових підходів до визначення сутності культури соціальної відповідальності; методи аналізу та синтезу – для вивчення структурних компонентів соціальної відповідальності у професійній

діяльності соціальних працівників; порівняльний метод – для зіставлення різних наукових концепцій та підходів; системний підхід – для дослідження культури соціальної відповідальності як цілісного соціально-професійного феномену; метод узагальнення – для формулювання висновків і практичних рекомендацій. Для візуалізації результатів дослідження використано графічний метод. Застосування зазначених теоретичних положень і методів дослідження забезпечило комплексне вивчення процесу становлення культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників та обґрунтування напрямів її подальшого розвитку.

Перший розділ – теоретичний. У ньому розглянуто теоретико-методологічні засади становлення культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників. Досліджено сутність поняття «соціальна відповідальність», її основні складові, принципи та значення для професійної діяльності фахівців соціальної сфери.

Другий розділ – аналітичний. У ньому здійснено аналіз сучасного стану формування культури соціальної відповідальності у професійній діяльності соціальних працівників. Визначено основні чинники, що впливають на розвиток соціально відповідальної поведінки фахівців, а також окреслено актуальні проблеми та тенденції у цій сфері.

Третій розділ – проєктний. Він містить обґрунтування напрямів удосконалення процесу становлення культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників. Запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення рівня соціальної відповідальності, професійної етики та якості надання соціальних послуг.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню особливостей становлення культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників. У роботі розкрито теоретичні засади формування культури соціальної відповідальності, визначено її сутність, структурні компоненти та роль у професійній діяльності фахівців соціальної сфери.

Проаналізовано сучасний стан розвитку культури соціальної відповідальності соціальних працівників, досліджено чинники, що впливають на її формування, а також виявлено актуальні проблеми та тенденції її розвитку в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Особливу увагу приділено значенню професійної етики, моральних цінностей та соціальної компетентності у забезпеченні якісного надання соціальних послуг. На основі проведеного дослідження обґрунтовано напрями вдосконалення процесу формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників, запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення рівня їх професійної відповідальності та ефективності соціальної роботи.

Ключові слова: соціальна відповідальність, культура соціальної відповідальності, соціальний працівник, професійна діяльність, професійна етика, соціальна робота, соціальні послуги, соціальна компетентність, професійний розвиток, соціальний захист.

Summary

The qualification work is devoted to the study of the features of the formation of a culture of social responsibility in the professional practice of social workers. The work reveals the theoretical principles of the formation of a culture of social responsibility, determines its essence, structural components and role in the professional activities of social sphere specialists. The current state of development of the culture of social responsibility of social workers is analyzed, factors influencing its formation are studied, and current problems and trends of its development in the conditions of modern social transformations are identified.

Special attention is paid to the importance of professional ethics, moral values, and social competence in ensuring the quality of social services. Based on the research, directions for improving the process of forming a culture of social responsibility of social workers are substantiated, and practical recommendations are proposed for increasing the level of their professional responsibility and the effectiveness of social work.

Key words: social responsibility, culture of social responsibility, social worker, professional activity, professional ethics, social work, social services, social competence, professional development, social protection.

ЗМІСТ

ВСТУП 9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 12
1.1. Теоретичні підходи до визначення сутності соціальної відповідальності 12
1.2. Соціальна відповідальність як складова професійної культури соціального працівника 16
1.3. Основні засади формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників 20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 26
2.1. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи в Україні 26
2.2. Особливості реалізації принципів соціальної відповідальності у професійній діяльності соціальних працівників в умовах воєнного стану 30
2.3. Зарубіжний досвід формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників 36
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 45
3.1. Перспективні напрями розвитку культури соціальної відповідальності соціальних працівників в Україні 45
3.2. Використання інноваційних та цифрових технологій у формуванні культури соціальної відповідальності соціальних працівників 48
3.3. Авторська концептуальна модель формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України 52
ВИСНОВКИ 58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 61

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується масштабними соціально-економічними трансформаціями, що супроводжуються змінами у структурі суспільних відносин, зростанням соціальних ризиків та необхідністю удосконалення механізмів соціального захисту населення. Особливої актуальності зазначені процеси набули в умовах воєнного стану, коли значно збільшилася кількість громадян, які потребують різноманітних видів соціальної підтримки, психологічної допомоги, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство. У таких умовах особливого значення набуває діяльність соціальних працівників, від професійної компетентності, моральних якостей та рівня соціальної відповідальності яких значною мірою залежить ефективність функціонування системи соціального забезпечення.

Соціальна робота належить до тих видів професійної діяльності, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням добробуту людини, захистом її прав та свобод, підтримкою соціальної справедливості та розвитку соціальної згуртованості суспільства. Відповідно соціальна відповідальність виступає не лише важливою особистісною характеристикою фахівця, але й обов'язковою складовою його професійної культури. Вона визначає здатність соціального працівника усвідомлювати суспільну значущість власної діяльності, прогнозувати наслідки професійних рішень та діяти відповідно до етичних норм, професійних стандартів і потреб клієнтів.

Проблематика соціальної відповідальності посідає важливе місце в сучасних наукових дослідженнях. Значний внесок у розроблення теоретичних аспектів відповідальності зробили вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких А. Колот, О. Грішнова, Т. Семигіна, А. Капська, М. Лукашевич, Н. Горішна, С. Бенкс, Ф. Рімер та інші [13-30]. Водночас питання формування культури соціальної відповідальності саме у професійній діяльності соціальних працівників залишається недостатньо

дослідженим, особливо в контексті сучасних суспільних викликів, пов'язаних із воєнними подіями, реформуванням соціальної сфери та євроінтеграційними процесами.

Актуальність теми дослідження обумовлюється необхідністю вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників, підвищення якості соціальних послуг та розвитку професійної культури фахівців соціальної сфери. В умовах післявоєнного відновлення України соціальні працівники виконуватимуть важливу роль у процесах соціальної адаптації населення, підтримки ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, сімей військовослужбовців та інших категорій громадян, які потребуватимуть комплексної соціальної допомоги. Саме тому формування культури соціальної відповідальності виступає одним із ключових завдань сучасної системи професійної підготовки соціальних працівників.

Теоретичне значення дослідження полягає в узагальненні наукових підходів до розуміння сутності соціальної відповідальності, визначенні її місця у структурі професійної культури соціального працівника та обґрунтуванні концептуальних засад формування культури соціальної відповідальності у професійній діяльності фахівців соціальної сфери.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання її результатів у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальностей соціального спрямування, у системі підвищення кваліфікації соціальних працівників, а також у діяльності соціальних установ та організацій, що здійснюють надання соціальних послуг населенню.

Об'єктом дослідження є професійна діяльність соціальних працівників.

Предметом дослідження є процес формування культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних і

практичних засад формування культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

– дослідити теоретичні підходи до визначення сутності соціальної відповідальності;

– розкрити місце соціальної відповідальності у структурі професійної культури соціального працівника;

– охарактеризувати методологічні засади формування культури соціальної відповідальності;

– проаналізувати сучасний стан реалізації принципів соціальної відповідальності у професійній діяльності соціальних працівників;

– дослідити особливості соціальної роботи в умовах воєнного стану;

– узагальнити зарубіжний досвід формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників;

– обґрунтувати перспективні напрями розвитку культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників;

– розробити авторську модель формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, узагальнення, системний аналіз, порівняння, класифікацію, структурно-функціональний метод, а також метод наукового моделювання.

Кваліфікаційна робота складається із трьох розділів. Її основна частина викладена на 48 сторінках. Робота містить 13 таблиць, 7 рисунків. Список використаних джерел містить 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

1.1. Теоретичні підходи до визначення сутності соціальної відповідальності

У сучасних умовах суспільного розвитку соціальна відповідальність виступає однією з ключових категорій соціогуманітарних наук та розглядається як важливий чинник забезпечення стабільності суспільства, розвитку соціальних інститутів та гармонізації суспільних відносин. Особливої актуальності проблема соціальної відповідальності набуває у професіях соціономічного спрямування, представники яких безпосередньо працюють із людьми та несуть підвищену відповідальність за результати власної професійної діяльності [21].

Поняття відповідальності має складний і багатогранний характер. Воно є предметом дослідження філософії, соціології, психології, педагогіки, права, економіки та інших наук [26]. У загальному розумінні відповідальність розглядається як усвідомлене ставлення особистості до власних дій, вчинків та їх наслідків, а також готовність виконувати покладені обов'язки відповідно до прийнятих у суспільстві норм і правил.

У філософській традиції відповідальність пов'язується насамперед із категоріями свободи, морального вибору та обов'язку. Відповідальна поведінка передбачає здатність людини самостійно приймати рішення, усвідомлювати їх наслідки та нести за них відповідальність перед суспільством. У соціальному вимірі відповідальність виступає важливим механізмом регулювання суспільних відносин та забезпечення соціального порядку [27].

Соціологічний підхід розглядає соціальну відповідальність як форму взаємодії особистості та суспільства. Згідно з цим підходом відповідальність проявляється через дотримання соціальних норм, виконання соціальних ролей та усвідомлення власних зобов'язань перед іншими членами суспільства. Соціальна відповідальність сприяє

підтриманню соціальної стабільності та забезпечує ефективне функціонування суспільних інститутів [23].

Психологічний підхід акцентує увагу на внутрішніх механізмах формування відповідальної поведінки. Відповідальність розглядається як особистісна якість, яка проявляється у здатності людини контролювати власну поведінку, приймати обґрунтовані рішення та прогнозувати наслідки власних дій. Рівень відповідальності значною мірою залежить від особливостей особистісного розвитку, системи цінностей та життєвого досвіду людини [28].

Педагогічний підхід трактує відповідальність як результат виховання та соціалізації особистості. Формування відповідальності здійснюється в процесі навчання, виховання, професійної підготовки та практичної діяльності. Особливе значення мають процеси засвоєння моральних норм, розвитку самосвідомості та формування готовності до виконання соціально значущих функцій [18].

У сучасній науці соціальна відповідальність дедалі частіше розглядається як інтегративна характеристика особистості, яка поєднує моральні, правові, професійні та соціальні аспекти діяльності. Такий підхід дозволяє комплексно оцінювати відповідальність людини як суб'єкта суспільних відносин (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Теоретичні підходи до визначення соціальної відповідальності

Джерело: сформовано автором на основі [21. 22]

Аналіз рисунка 1. 1 свідчить про міждисциплінарний характер поняття соціальної відповідальності. Представлені на рисунку підходи демонструють, що відповідальність не може розглядатися виключно як моральна чи правова категорія. Філософський підхід акцентує увагу на моральному обов'язку особистості, соціологічний – на дотриманні соціальних норм і ролей, психологічний – на внутрішніх механізмах відповідальної поведінки, педагогічний – на процесах виховання та соціалізації, а професійний – на дотриманні стандартів професійної діяльності. У сукупності зазначені підходи формують цілісне розуміння соціальної відповідальності як інтегративної характеристики особистості, що має особливе значення для соціальних працівників.

Поняття соціальної відповідальності пройшло тривалий шлях розвитку. В античній філософії відповідальність розглядалася як моральний обов'язок громадянина перед державою та суспільством. У працях Платона й Арістотеля значна увага приділялася питанням справедливості, доброчесності та суспільного блага.

У середньовіччі відповідальність переважно трактувалася через призму релігійних цінностей та моральних норм. Людина розглядалася як відповідальна не лише перед суспільством, а й перед Богом за власні вчинки та спосіб життя [26].

У період Нового часу виникають концепції суспільного договору, відповідно до яких відповідальність починає розглядатися як результат взаємних зобов'язань між особистістю та державою. Подальший розвиток суспільних наук сприяв формуванню соціологічного та правового розуміння відповідальності [27].

Особливо інтенсивно проблема соціальної відповідальності почала досліджуватися у XX столітті. Саме в цей період формується сучасне розуміння відповідальності як складного соціального феномену, який охоплює різні сфери суспільного життя та професійної діяльності.

У XXI столітті соціальна відповідальність розглядається як необхідна

умова сталого розвитку суспільства та важливий чинник ефективного функціонування соціальних інститутів. Значна увага приділяється питанням професійної відповідальності, корпоративної соціальної відповідальності, відповідального управління та розвитку соціально орієнтованих моделей діяльності (табл. 1. 1).

Таблиця 1.1

Еволюція наукових підходів до розуміння соціальної відповідальності

Історичний період	**Основний зміст підходу**
Античність	Моральний обов'язок перед суспільством
Середньовіччя	Релігійно-моральне трактування
Новий час	Відповідальність у межах суспільного договору
XIX–XX ст.	Соціологічне та правове трактування
Кінець XX ст.	Професійна відповідальність
XXI ст.	Інтегративний міждисциплінарний підхід

Джерело: систематизовано автором на основі наукових джерел [18].

Дані таблиці 1. 1 свідчать про поступову трансформацію наукових уявлень щодо соціальної відповідальності. Якщо в античний період основна увага приділялася моральному обов’язку особистості перед суспільством, то сучасні підходи характеризуються комплексним міждисциплінарним баченням відповідальності. Особливої ваги набуває професійна відповідальність, що пов’язана з якістю виконання фахових обов’язків та усвідомленням суспільних наслідків професійної діяльності.

Важливим напрямом сучасних досліджень є вивчення соціальної відповідальності у професійній сфері. Професійна відповідальність передбачає усвідомлення фахівцем суспільної значущості власної діяльності, дотримання професійних стандартів та готовність діяти відповідно до етичних норм професії.

Для соціальної роботи проблема соціальної відповідальності має особливе значення. Це пов'язано з тим, що результати професійної діяльності соціального працівника безпосередньо впливають на життя, добробут і соціальне становище людей. Саме тому соціальна

відповідальність виступає не лише особистісною характеристикою, а й важливою професійною компетентністю [13].

Аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що соціальна відповідальність є складним багаторівневим утворенням, яке включає систему цінностей, моральних переконань, професійних норм та поведінкових практик. Вона забезпечує узгодження індивідуальних інтересів із суспільними потребами та сприяє ефективному виконанню соціальних функцій особистості [15].

Таким чином, соціальна відповідальність виступає важливою передумовою професійного становлення соціального працівника та необхідною умовою забезпечення високої якості соціальних послуг. Її формування повинно розглядатися як один із пріоритетних напрямів професійної підготовки фахівців соціальної сфери.

1. 2. Соціальна відповідальність як складова професійної культури соціального працівника

Професійна культура соціального працівника є складним інтегративним утворенням, яке відображає рівень професійної підготовки фахівця, систему його ціннісних орієнтацій, морально-етичних переконань, професійних знань, умінь та навичок. Саме професійна культура визначає якість виконання професійних обов'язків, характер взаємодії з клієнтами та рівень ефективності соціальної роботи загалом [13].

У сучасних наукових дослідженнях професійна культура розглядається як сукупність професійних знань, професійної етики, професійної компетентності, професійної поведінки та професійної відповідальності. Вона формується протягом тривалого часу під впливом професійної освіти, практичного досвіду, професійного середовища та особистісного розвитку фахівця [25].

Для соціальної роботи професійна культура має особливе значення, оскільки діяльність соціального працівника безпосередньо пов'язана з

вирішенням складних соціальних проблем, підтримкою вразливих категорій населення та забезпеченням реалізації соціальної політики держави. У таких умовах недостатньо володіти лише професійними знаннями. Важливим є також усвідомлення соціальної значущості професії та готовність діяти відповідально в інтересах клієнтів і суспільства [21].

Соціальна відповідальність посідає центральне місце у структурі професійної культури соціального працівника. Вона визначає ставлення фахівця до власної професійної діяльності, клієнтів, колег, соціальної установи та суспільства загалом. Саме через відповідальну професійну поведінку реалізуються гуманістичні принципи соціальної роботи та забезпечується дотримання професійних стандартів (рис. 1.2).

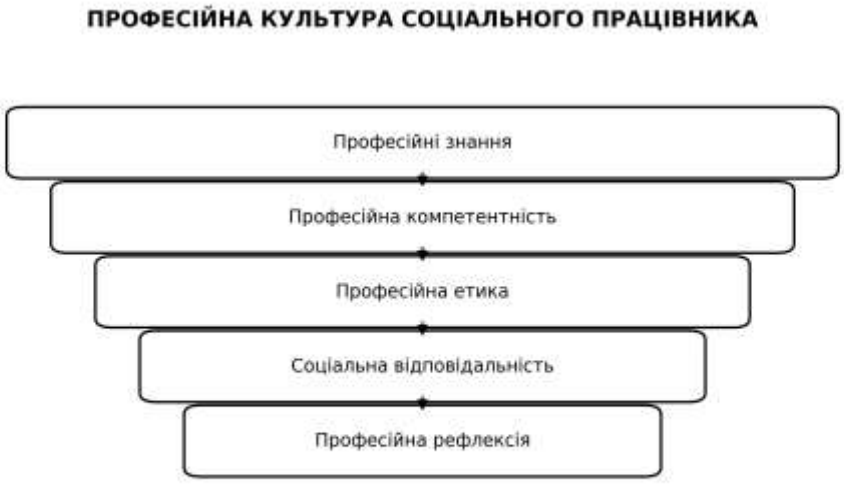

Рис. 1.2. Структура професійної культури соціального працівника

Джерело: сформовано автором на основі [21, 22]

Рис. 1.2 демонструє структурну побудову професійної культури соціального працівника. Представлена модель свідчить, що соціальна відповідальність займає центральне місце серед складових професійної культури, оскільки забезпечує практичну реалізацію професійних знань, компетентностей та етичних принципів. Водночас професійна рефлексія створює умови для постійного самовдосконалення фахівця та підвищення

якості його професійної діяльності.

У структурі професійної культури соціального працівника соціальна відповідальність виконує кілька важливих функцій. Насамперед вона виступає регулятором професійної поведінки, забезпечуючи дотримання етичних норм та професійних стандартів. Крім того, соціальна відповідальність сприяє формуванню професійної мотивації, розвитку професійної самосвідомості та підвищенню якості професійної діяльності [31].

Особливістю соціальної роботи є необхідність прийняття рішень у складних життєвих ситуаціях. Соціальні працівники нерідко стикаються з проблемами, які не мають однозначних рішень і потребують врахування інтересів різних сторін. У таких умовах саме культура соціальної відповідальності допомагає обирати найбільш етичні та соціально доцільні способи вирішення професійних завдань.

Соціальна відповідальність тісно пов'язана з професійною етикою соціального працівника. Етичні принципи соціальної роботи визначають моральні орієнтири професійної діяльності та формують основу відповідальної поведінки. До ключових принципів належать повага до гідності людини, соціальна справедливість, конфіденційність, толерантність, гуманізм та професійна доброчесність.

Особливого значення набуває соціальна відповідальність у процесі взаємодії соціального працівника з клієнтами. Соціально відповідальний фахівець прагне забезпечити максимальне врахування потреб клієнта, дотримується принципу індивідуального підходу та сприяє розвитку потенціалу особистості. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним стандартам соціальної роботи та сприяє підвищенню ефективності соціальних послуг.

Важливим компонентом професійної культури виступає професійна компетентність. Однак навіть високий рівень професійних знань не гарантує ефективності діяльності без сформованої соціальної

відповідальності. Саме відповідальність забезпечує належне застосування професійних знань на практиці та орієнтує фахівця на досягнення суспільно значущих результатів.

Сучасні умови розвитку соціальної сфери висувають нові вимоги до професійної культури соціальних працівників. Процеси цифровізації, реформування соціального захисту, інтеграції до європейського соціального простору та післявоєнного відновлення України потребують високого рівня професійної мобільності, готовності до інновацій та відповідального ставлення до професійної діяльності [13, 15].

В умовах воєнного стану значення соціальної відповідальності ще більше зростає. Соціальні працівники працюють із особами, які пережили травматичний досвід, втратили житло, близьких людей або джерела доходу. У таких ситуаціях відповідальність стає важливою умовою забезпечення якісної соціальної підтримки та дотримання прав людини [37].

Професійна культура соціального працівника формується поступово та охоплює різні етапи професійного становлення особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграють професійна освіта, виробнича практика, наставництво, професійне спілкування та безперервний професійний розвиток. Саме в процесі професійної соціалізації відбувається засвоєння професійних цінностей та формування відповідальної професійної поведінки (табл. 1.2).

Таблиця 1. 2

Складові професійної культури соціального працівника

Складова	**Характеристика**
Професійні знання	Теоретична підготовка та спеціальні знання
Професійна компетентність	Здатність ефективно виконувати професійні функції
Професійна етика	Дотримання морально-етичних норм
Комунікативна культура	Ефективна взаємодія з клієнтами та колегами
Соціальна відповідальність	Усвідомлення наслідків професійної діяльності
Професійна рефлексія	Самоаналіз та самовдосконалення

Джерело: узагальнено автором на основі наукових джерел [21; 22].

Як свідчать дані таблиці 1.2, професійна культура соціального працівника має багатокомпонентну структуру. Кожна зі складових виконує окрему функцію, проте лише їх взаємодія забезпечує належний рівень професійної діяльності. Особливу роль у цій системі відіграє соціальна відповідальність, яка інтегрує професійні знання, етичні норми та практичну діяльність у єдину систему професійної поведінки.

Соціальна відповідальність і професійна культура перебувають у тісному взаємозв'язку. Високий рівень професійної культури створює передумови для формування відповідальної поведінки, тоді як соціальна відповідальність забезпечує практичну реалізацію професійних цінностей та норм.

Сформована культура соціальної відповідальності сприяє підвищенню довіри населення до соціальних інституцій, зміцнює авторитет професії соціального працівника та забезпечує якісне виконання професійних обов'язків. Водночас недостатній рівень відповідальності може негативно впливати на ефективність соціальної роботи та призводити до професійних помилок [31,37].

Отже, соціальна відповідальність є невід'ємною складовою професійної культури соціального працівника та важливою умовою його професійного становлення. Вона забезпечує ефективну реалізацію професійних функцій, сприяє дотриманню професійної етики та підвищує якість соціальних послуг. Саме тому формування культури соціальної відповідальності повинно розглядатися як один із пріоритетних напрямів професійної підготовки та професійного розвитку соціальних працівників.

1. 3. Основні засади формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників

Формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників є складним і багаторівневим процесом, який потребує чіткої методологічної основи. Від правильного визначення методологічних

підходів значною мірою залежить ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців та результативність їхньої професійної діяльності. Саме методологія забезпечує наукове обґрунтування процесу формування соціальної відповідальності та визначає логіку його реалізації [18].

У сучасній педагогічній та соціальній науці формування культури соціальної відповідальності розглядається як комплексний процес, який охоплює розвиток професійних знань, формування системи цінностей, морально-етичних переконань, професійних компетентностей та навичок відповідальної поведінки. У зв'язку з цим дослідження зазначеної проблеми потребує використання сукупності взаємопов'язаних методологічних підходів [19].

Системний підхід. Одним із базових методологічних підходів виступає системний підхід. Його сутність полягає в розгляді культури соціальної відповідальності як цілісної системи, елементи якої перебувають у постійній взаємодії. З позицій системного підходу соціальна відповідальність не зводиться до окремих особистісних якостей або професійних компетентностей, а розглядається як інтегративне утворення, що поєднує ціннісні орієнтації, професійні знання, мотивацію та поведінкові прояви особистості.

Системний підхід дозволяє комплексно досліджувати процес формування соціальної відповідальності та визначати взаємозв'язки між його окремими складовими. Він забезпечує цілісне бачення професійного становлення соціального працівника та створює передумови для побудови ефективної моделі формування культури соціальної відповідальності [18,21].

Компетентнісний підхід. Важливе місце у дослідженні займає компетентнісний підхід, який є одним із провідних напрямів розвитку сучасної професійної освіти. Відповідно до цього підходу результатом професійної підготовки виступає не лише сукупність знань, а сформована система компетентностей, необхідних для ефективної професійної

діяльності.

Соціальна відповідальність у межах компетентнісного підходу розглядається як важлива професійна компетентність соціального працівника. Вона включає готовність приймати відповідальні рішення, дотримуватися професійної етики, усвідомлювати соціальні наслідки власної діяльності та діяти відповідно до суспільних потреб.

Застосування компетентнісного підходу сприяє орієнтації освітнього процесу на практичну діяльність та формування здатності ефективно вирішувати професійні завдання в реальних умовах соціальної роботи [15, 18].

Аксіологічний підхід. Особливе значення у формуванні культури соціальної відповідальності має аксіологічний підхід, який базується на визнанні цінностей як визначального чинника професійної діяльності. Соціальна робота належить до гуманістичних професій, тому система професійних цінностей виступає фундаментом професійної культури соціального працівника.

Аксіологічний підхід передбачає формування у майбутніх фахівців таких цінностей, як соціальна справедливість, повага до людської гідності, гуманізм, толерантність, професійна доброчесність та відповідальність. Саме цінності визначають мотивацію професійної діяльності та спрямовують поведінку соціального працівника в різних професійних ситуаціях [25,31].

Особистісно орієнтований підхід. Особистісно орієнтований підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти та створення умов для їхнього професійного й особистісного розвитку. Формування соціальної відповідальності розглядається як процес розвитку особистості майбутнього соціального працівника, його професійної самосвідомості та готовності до відповідальної професійної діяльності.

У межах цього підходу особлива увага приділяється розвитку

самостійності, рефлексії, критичного мислення та здатності до самовдосконалення. Соціальна відповідальність формується не шляхом зовнішнього контролю, а через внутрішнє прийняття професійних цінностей та усвідомлення суспільної значущості професії [24, 28].

Методологічні підходи до формування культури соціальної відповідальності (рис. 1. 3.)

Діяльнісний підхід. Діяльнісний підхід ґрунтується на положенні про те, що особистість формується в процесі діяльності. Відповідно культура соціальної відповідальності найбільш ефективно формується в умовах практичної професійної діяльності, коли здобувач освіти має можливість застосовувати теоретичні знання на практиці та набувати досвіду прийняття відповідальних рішень.

Рис. 1.3. Методологічні підходи до формування культури соціальної відповідальності

Джерело: сформовано автором на основі [14]

Рис. 1. 3 відображає методологічну основу формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників. Представлена система підходів має взаємодоповнювальний характер. Системний підхід забезпечує цілісність дослідження, компетентнісний – орієнтацію на результати професійної підготовки, аксіологічний – формування професійних цінностей, особистісно орієнтований – розвиток

індивідуального потенціалу майбутнього фахівця, діяльнісний – набуття практичного досвіду, а соціокультурний – врахування впливу суспільного середовища. Їх комплексне використання створює підґрунтя для ефективного формування культури соціальної відповідальності.

Особливе значення в реалізації діяльнісного підходу мають виробнича практика, волонтерська діяльність, участь у соціальних проєктах та громадських ініціативах. Саме через практичний досвід відбувається засвоєння професійних норм та формування відповідальної професійної поведінки [18,19].

Соціокультурний підхід. Соціокультурний підхід передбачає розгляд процесу формування соціальної відповідальності в контексті суспільних процесів, культурних традицій та соціального середовища. Соціальний працівник здійснює професійну діяльність у конкретному соціальному просторі, тому його професійна культура формується під впливом соціальних норм, суспільних цінностей та особливостей розвитку соціальної сфери.

Застосування соціокультурного підходу дозволяє враховувати специфіку українського суспільства, особливості сучасних соціальних трансформацій та потреби післявоєнного відновлення держави.

Принципи формування культури соціальної відповідальності. Реалізація зазначених методологічних підходів здійснюється через систему принципів, які визначають організацію процесу формування культури соціальної відповідальності [13].

До основних принципів належать: принцип гуманізації; принцип системності; принцип безперервності професійного розвитку; принцип практичної спрямованості; принцип рефлексивності; принцип адаптивності; принцип соціального партнерства; принцип індивідуалізації (табл. 1.3).

Таблиця 1. 3

Принципи формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників

Принцип	**Зміст принципу**
Гуманізація	Визнання людини найвищою соціальною цінністю
Системність	Комплексний характер формування відповідальності
Безперервність	Постійний професійний розвиток
Практична спрямованість	Формування через професійну діяльність
Рефлексивність	Самоаналіз та самовдосконалення
Адаптивність	Готовність до суспільних змін
Соціальне партнерство	Співпраця освітніх і соціальних інституцій
Індивідуалізація	Урахування особистісних особливостей

Джерело: розроблено автором на основі наукових підходів [15, 16].

Узагальнення принципів, наведених у таблиці 1.3, дозволяє зробити висновок, що формування культури соціальної відповідальності має здійснюватися на засадах комплексності, безперервності та практичної спрямованості. Важливим є поєднання професійної підготовки із розвитком особистісних якостей, морально-етичних цінностей та здатності до професійної рефлексії.

Таким чином, методологічною основою формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників виступає сукупність взаємодоповнюючих підходів і принципів, які забезпечують комплексний характер професійного становлення особистості. Їх реалізація сприяє формуванню соціально відповідального фахівця, здатного ефективно здійснювати професійну діяльність та забезпечувати високу якість соціальних послуг.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

2.1. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи в Україні

Ефективність професійної діяльності соціальних працівників значною мірою залежить від нормативно-правового середовища, в межах якого функціонує система соціального захисту населення. Законодавча база визначає права та обов'язки соціальних працівників, регламентує порядок надання соціальних послуг, встановлює стандарти професійної діяльності та забезпечує захист прав отримувачів соціальних послуг [16].

Сучасна система нормативно-правового регулювання соціальної роботи в Україні сформована під впливом європейських стандартів соціального захисту та міжнародних норм у сфері прав людини. Вона охоплює Конституцію України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, державні програми та міжнародні документи, ратифіковані Україною (рис.2. 1.)

Рис. 2.1. Система нормативно-правового забезпечення соціальної роботи в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [23,24]

Аналіз рисунка 2.1 свідчить, що нормативно-правове забезпечення

соціальної роботи в Україні має багаторівневу структуру. Центральне місце у цій системі займає Конституція України, яка визначає базові соціальні права громадян. Закони України, міжнародні документи, державні програми та підзаконні нормативні акти формують комплексний механізм правового регулювання соціальної сфери. Представлена система забезпечує нормативні передумови для реалізації культури соціальної відповідальності соціальних працівників та створює правові гарантії захисту отримувачів соціальних послуг.

Варто зазначити, що інтеграція України до європейського соціального простору сприяла модернізації національного законодавства у сфері соціального захисту населення. Прийняття нових нормативно-правових актів та адаптація існуючих положень до стандартів Європейського Союзу дозволили посилити орієнтацію соціальної роботи на потреби людини, забезпечення її прав та розширення доступу до соціальних послуг. У таких умовах культура соціальної відповідальності соціального працівника набуває особливого значення як чинник забезпечення належної якості соціального обслуговування.

Основоположним нормативним документом виступає Конституція України, яка гарантує право громадян на соціальний захист, достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, освіту та інші соціальні права. Саме конституційні положення створюють фундамент для функціонування системи соціальної роботи та реалізації соціальної політики держави [25].

Важливе місце в системі правового регулювання займає Закон України «Про соціальні послуги", який визначає правові та організаційні засади надання соціальних послуг населенню. Закон закріплює принципи адресності, доступності, добровільності, гуманності та комплексності соціального обслуговування, що безпосередньо пов'язано із реалізацією соціальної відповідальності соціальних працівників.

Особливого значення для професійної діяльності соціальних працівників набувають Закони України «Про соціальну роботу з сім'ями,

дітьми та молоддю", «Про волонтерську діяльність», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також нормативні документи, що регламентують соціальний захист ветеранів війни та осіб з інвалідністю.

Сучасна нормативно-правова база передбачає поступовий перехід від моделі соціального утримання до моделі розвитку соціальних послуг та активізації внутрішнього потенціалу людини. Це відповідає європейським тенденціям розвитку соціальної політики та сприяє підвищенню ролі соціального працівника як фахівця, який допомагає людині долати складні життєві обставини та інтегруватися в суспільство.

У процесі реформування соціальної сфери особливого значення набуває децентралізація системи соціальних послуг. Передача значної частини повноважень органам місцевого самоврядування сприяє підвищенню доступності соціальних послуг та створює передумови для більш ефективного врахування потреб населення на рівні територіальних громад.

Отже, децентралізація стала важливим фактором трансформації системи соціальних послуг в Україні. Передача повноважень на місцевий рівень сприяла підвищенню оперативності реагування на соціальні проблеми населення та розширила можливості громад щодо самостійного визначення пріоритетів соціального розвитку. Водночас ефективність таких змін значною мірою залежить від кадрового потенціалу та ресурсного забезпечення територіальних громад.

Реалізація децентралізації сприяла зміні підходів до організації соціальної роботи та розширила можливості територіальних громад щодо надання соціальних послуг населенню (табл. 2.1.).

Сучасна модель організації соціальної роботи передбачає максимальне наближення соціальних послуг до отримувачів та розвиток мережі центрів надання соціальних послуг на місцевому рівні. Завдяки

цьому підвищується оперативність реагування на соціальні проблеми та забезпечується адресний характер соціальної підтримки.

Таблиця 2. 1

Переваги та виклики реформування системи соціальних послуг в умовах децентралізації

Переваги	**Виклики**
Наближення послуг до населення	Нерівномірність фінансового забезпечення громад
Підвищення адресності допомоги	Дефіцит професійних кадрів
Оперативність прийняття рішень	Потреба в підвищенні кваліфікації персоналу
Розвиток партнерства	Необхідність цифровізації послуг
Розширення кола надавачів послуг	Контроль якості соціальних послуг

Джерело: складено автором на основі аналізу нормативних документів [2; 4; 11; 12].

Дані таблиці 2.1 демонструють, що процес децентралізації створив значні можливості для підвищення ефективності системи соціальних послуг. До основних позитивних результатів належать наближення послуг до населення, підвищення адресності допомоги та розвиток соціального партнерства. Водночас зберігаються певні проблеми, пов’язані з нерівномірністю ресурсного забезпечення територіальних громад, дефіцитом професійних кадрів та необхідністю подальшої цифровізації соціальної сфери. Отже, ефективність реформування значною мірою залежить від здатності громад забезпечити належний рівень кадрового та фінансового потенціалу.

Важливим результатом реформування стало розширення участі громадських організацій, благодійних фондів та інших недержавних суб'єктів у наданні соціальних послуг. Це сприяє розвитку соціального партнерства та підвищенню ефективності соціальної підтримки населення.

Незважаючи на позитивні зміни, система соціальних послуг продовжує потребувати подальшого вдосконалення. Особливо актуальними залишаються питання кадрового забезпечення, професійного розвитку соціальних працівників, впровадження цифрових технологій та

забезпечення належного рівня фінансування соціальної сфери [26].

У сучасних умовах воєнного стану нормативно-правове забезпечення соціальної роботи набуває особливого значення, оскільки саме через систему правових норм реалізується механізм захисту внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, членів сімей військовослужбовців, осіб з інвалідністю та інших соціально вразливих категорій населення. За даними Міністерства соціальної політики України, кількість отримувачів соціальних послуг після 2022 року суттєво зросла, що обумовило необхідність адаптації існуючих механізмів соціального супроводу та посилення вимог до професійної діяльності соціальних працівників.

У цих умовах культура соціальної відповідальності набуває не лише професійного, але й суспільного значення. Від рівня відповідальності фахівців соціальної сфери залежить ефективність реалізації державної соціальної політики, рівень довіри населення до соціальних інституцій та результативність заходів соціального захисту.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення соціальної роботи створює необхідні умови для формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників та забезпечує правові засади їхньої професійної діяльності.

2. 2. Реалізація принципів соціальної відповідальності у професійній діяльності соціальних працівників

Професійна діяльність соціального працівника характеризується високим рівнем суспільної значущості та передбачає постійну взаємодію з різними категоріями населення, які потребують соціальної підтримки. У зв'язку з цим реалізація принципів соціальної відповідальності виступає важливою умовою забезпечення якості соціальних послуг та ефективності соціальної роботи.

Соціальна відповідальність у професійній діяльності соціального працівника проявляється через дотримання професійної етики, виконання

професійних обов'язків, повагу до прав людини, конфіденційність інформації, професійну доброчесність та готовність до прийняття відповідальних рішень (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Механізм реалізації соціальної відповідальності соціального працівника

Джерело: складено автором на основі аналізу нормативних документів [26].

Узагальнення даних таблиці 2.2 свідчить, що прояви соціальної відповідальності залежать від специфіки категорії отримувачів соціальних послуг. Для осіб похилого віку ключового значення набуває повага до гідності клієнта, для осіб з інвалідністю – забезпечення рівних можливостей, для дітей – дотримання принципу найкращих інтересів дитини, а для ветеранів війни – високий рівень професійної компетентності та етичності. Це підтверджує необхідність індивідуалізації підходів у професійній діяльності соціальних працівників.

Одним із ключових принципів соціальної роботи є принцип гуманізму. Він передбачає визнання людини найвищою соціальною цінністю та орієнтацію професійної діяльності на захист її прав, свобод та законних інтересів. Реалізація цього принципу забезпечує індивідуальний підхід до кожного клієнта та сприяє формуванню довірчих відносин між соціальним працівником і отримувачем соціальних послуг [28].

Важливе значення має принцип соціальної справедливості. Соціальні працівники повинні забезпечувати рівний доступ до соціальних послуг незалежно від віку, статі, соціального статусу, стану здоров'я чи інших характеристик клієнтів. Реалізація цього принципу сприяє зменшенню соціальної нерівності та підтримує соціальну інтеграцію населення.

Особливого значення набуває принцип конфіденційності. У процесі професійної діяльності соціальні працівники отримують доступ до значного обсягу персональної інформації про клієнтів. Дотримання конфіденційності виступає не лише юридичним обов'язком, але й важливою складовою професійної відповідальності.

У сучасних умовах цифровізації соціальної сфери питання конфіденційності набуває додаткової актуальності. Соціальні працівники працюють із великими масивами персональних даних, що потребує суворого дотримання вимог законодавства щодо захисту інформації. Порушення принципу конфіденційності може негативно впливати не лише на окремого клієнта, а й на рівень довіри суспільства до системи соціального захисту загалом.

Соціальна відповідальність також проявляється через постійне професійне вдосконалення. Соціальна сфера перебуває у стані постійних змін, тому фахівці повинні регулярно оновлювати свої знання та розвивати професійні компетентності [29].

Безперервний професійний розвиток соціальних працівників виступає важливою передумовою підтримання високого рівня культури соціальної відповідальності. Участь у програмах підвищення кваліфікації, професійних тренінгах, супервізії та міжнародних проєктах сприяє оновленню професійних знань і підвищенню якості соціальних послуг.

У сучасних умовах професійна діяльність соціальних працівників охоплює широкий спектр напрямів: роботу з особами похилого віку, людьми з інвалідністю, сім'ями, які перебувають у складних життєвих

обставинах, дітьми, молоддю, внутрішньо переміщеними особами та ветеранами війни. Кожна з цих категорій клієнтів потребує особливого підходу та високого рівня професійної відповідальності.

Практична реалізація культури соціальної відповідальності найбільш повно проявляється у процесі безпосередньої взаємодії соціального працівника з клієнтами. Особливість соціальної роботи полягає в тому, що кожна людина, яка звертається за допомогою, має власний життєвий досвід, індивідуальні потреби та специфічні соціальні проблеми. Саме тому відповідальна професійна діяльність передбачає індивідуальний підхід до кожного отримувача соціальних послуг.

Однією з найбільш чисельних категорій клієнтів соціальних служб є особи похилого віку. Соціальна робота з цією категорією населення спрямована на забезпечення належного рівня соціального захисту, підтримку соціальної активності, організацію догляду та надання психологічної підтримки. Соціальний працівник повинен враховувати вікові особливості клієнтів, стан їхнього здоров'я та рівень соціальної адаптації [29].

Важливим напрямом діяльності є робота з особами з інвалідністю. У сучасних умовах соціальна політика орієнтується на створення інклюзивного середовища та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Соціальні працівники сприяють соціальній інтеграції людей з інвалідністю, допомагають реалізовувати їхні права та забезпечують доступ до необхідних соціальних послуг.

Особливої уваги потребують сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах. Соціальний працівник здійснює оцінювання потреб сім'ї, організовує соціальний супровід, проводить профілактичну роботу та координує взаємодію з іншими установами. У таких випадках соціальна відповідальність проявляється через комплексний підхід до вирішення проблем та орієнтацію на довгостроковий результат.

Важливе місце займає робота з дітьми та молоддю. Основним

завданням соціального працівника є захист прав дитини, забезпечення безпечних умов розвитку та профілактика соціально негативних явищ. Реалізація принципу найкращих інтересів дитини вимагає високого рівня професійної відповідальності та дотримання етичних стандартів.

Після початку повномасштабної війни суттєво зросло навантаження на систему соціального захисту населення. Значна кількість громадян отримала статус внутрішньо переміщених осіб та потребує допомоги в адаптації до нових умов проживання. Соціальні працівники забезпечують інформаційну підтримку, сприяють отриманню соціальних виплат, допомагають у працевлаштуванні та соціальній інтеграції.

Новим стратегічним напрямом соціальної роботи стала підтримка ветеранів війни та членів їхніх сімей. Робота з цією категорією населення потребує спеціальної підготовки та високого рівня професійної компетентності. Соціальні працівники беруть участь у реалізації програм реабілітації, адаптації та соціальної інтеграції ветеранів до мирного життя (табл. 2.2.).

Таблиця 2. 2

Особливості реалізації соціальної відповідальності при роботі з різними категоріями клієнтів

Категорія клієнтів	**Основні напрями роботи**	**Прояви соціальної відповідальності**
Особи похилого віку	Соціальна підтримка та догляд	Повага до гідності клієнта
Особи з інвалідністю	Інклюзія та соціальна інтеграція	Забезпечення рівних можливостей
Сім'ї у складних обставинах	Соціальний супровід	Комплексний підхід до вирішення проблем
Діти та молодь	Захист прав та профілактика ризиків	Дотримання принципу найкращих інтересів дитини
ВПО	Соціальна адаптація	Оперативність і доступність допомоги
Ветерани війни	Реабілітація та інтеграція	Професійна компетентність та етичність

Джерело: складено автором на основі [22-24].

Узагальнення даних таблиці 2.2 свідчить, що прояви соціальної

відповідальності залежать від специфіки категорії отримувачів соціальних послуг. Для осіб похилого віку ключового значення набуває повага до гідності клієнта, для осіб з інвалідністю – забезпечення рівних можливостей, для дітей – дотримання принципу найкращих інтересів дитини, а для ветеранів війни – високий рівень професійної компетентності та етичності. Це підтверджує необхідність індивідуалізації підходів у професійній діяльності соціальних працівників.

Однією з найсерйозніших проблем сучасної соціальної роботи є професійне вигорання. Високий рівень емоційного навантаження, постійна взаємодія з людьми, які перебувають у кризових ситуаціях, необхідність прийняття складних рішень та обмеженість ресурсів можуть негативно впливати на психологічний стан фахівців.

Професійне вигорання характеризується емоційним виснаженням, зниженням мотивації до професійної діяльності, погіршенням якості виконання професійних обов'язків та втратою інтересу до роботи. У результаті знижується рівень професійної відповідальності та погіршується якість соціальних послуг.

Особливо гостро проблема професійного вигорання проявилася в умовах воєнного стану. Збільшення кількості клієнтів, складність соціальних проблем та необхідність роботи в умовах постійного стресу суттєво підвищили ризики емоційного виснаження соціальних працівників (табл. 2.3.).

Результати, наведені в таблиці 2.3, підтверджують, що професійне вигорання є одним із найбільш серйозних ризиків для ефективної реалізації культури соціальної відповідальності. Найбільший негативний вплив мають надмірне навантаження, емоційно складні випадки та воєнні ризики. У зв’язку з цим особливого значення набуває впровадження механізмів психологічної підтримки, супервізії та професійного консультування соціальних працівників.

Таблиця 2. 3

Фактори професійного вигорання соціальних працівників та шляхи їх подолання

Фактори ризику	**Прояви**	**Шляхи подолання**
Надмірне навантаження	Втома та виснаження	Раціональна організація праці
Емоційно складні випадки	Тривожність та стрес	Психологічна підтримка
Воєнні ризики	Психоемоційне перевантаження	Супервізія та консультування
Дефіцит ресурсів	Професійне незадоволення	Організаційна підтримка
Недостатня мотивація	Зниження ефективності роботи	Професійний розвиток

Джерело: узагальнено автором на основі [25,26]

Таким чином, професійне вигорання слід розглядати не лише як індивідуальну проблему окремого фахівця, а як чинник, що безпосередньо впливає на якість функціонування системи соціальних послуг. Саме тому профілактика професійного вигорання має бути одним із пріоритетних напрямів кадрової політики соціальних установ.

Професійна діяльність соціальних працівників нерідко супроводжується виникненням складних етичних ситуацій. До найбільш поширених належать питання конфіденційності інформації, розподілу обмежених соціальних ресурсів, захисту прав клієнтів та забезпечення балансу між інтересами особистості й суспільства [31].

Соціальний працівник повинен приймати рішення, які відповідають професійним стандартам, етичним принципам та законодавству. Саме культура соціальної відповідальності дозволяє знаходити оптимальні шляхи вирішення складних професійних ситуацій та забезпечувати дотримання прав людини.

Таким чином, реалізація принципів соціальної відповідальності є

важливою складовою професійної діяльності соціальних працівників та визначає якість надання соціальних послуг. Високий рівень професійної відповідальності сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи, зміцненню довіри населення до соціальних інституцій та розвитку системи соціального захисту населення.

2.3. Особливості соціальної роботи в умовах воєнного стану

Повномасштабна війна стала одним із найбільших викликів для української системи соціального захисту населення. Воєнні дії спричинили масштабні демографічні, економічні та соціальні наслідки, які суттєво вплинули на зміст і форми професійної діяльності соціальних працівників.

Воєнний стан суттєво змінив структуру соціальних ризиків та зумовив появу нових категорій отримувачів соціальних послуг. Зростання масштабів внутрішнього переміщення населення, збільшення кількості ветеранів війни, осіб з інвалідністю та сімей, які втратили житло або джерела доходів, спричинило суттєве підвищення навантаження на систему соціального захисту населення [13].

У сучасних умовах соціальна робота виходить за межі традиційних функцій соціального обслуговування та охоплює широкий спектр завдань, пов'язаних із підтримкою населення в кризових ситуаціях. Соціальні працівники здійснюють супровід внутрішньо переміщених осіб, організовують гуманітарну допомогу, забезпечують соціальну адаптацію населення та сприяють відновленню соціальних зв'язків.

Особливістю роботи в умовах воєнного стану є необхідність швидкого реагування на нові соціальні виклики. Соціальні працівники повинні володіти навичками кризового консультування, психологічної підтримки, міжвідомчої взаємодії та роботи з особами, які пережили травматичні події (рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Особливості соціальної роботи в умовах воєнного стану

Джерело: узагальнено автором на основі [21, 23]

Аналіз рис. 2. 3 свідчить, що в умовах воєнного стану суттєво розширюється коло завдань соціальної роботи. Основними отримувачами соціальних послуг стають внутрішньо переміщені особи, ветерани війни, члени сімей військовослужбовців та громадяни, які постраждали внаслідок бойових дій. Це зумовлює необхідність поєднання соціального супроводу, психологічної підтримки, міжвідомчої взаємодії та заходів соціальної адаптації, що спрямовані на забезпечення соціальної стійкості громад.

Одним із найбільш масштабних наслідків повномасштабного вторгнення стало масове внутрішнє переміщення населення. Мільйони громадян були змушені залишити свої домівки та адаптуватися до нових умов проживання. У зв'язку з цим соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами стала одним із пріоритетних напрямів діяльності соціальних служб.

Соціальні працівники забезпечують інформування громадян щодо порядку отримання соціальних виплат, допомагають оформлювати необхідні документи, сприяють пошуку житла та працевлаштуванню. Значна увага приділяється соціально-психологічній підтримці внутрішньо

переміщених осіб, оскільки процес адаптації часто супроводжується стресом, тривогою та відчуттям соціальної невизначеності.

Важливим напрямом діяльності є сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Соціальні працівники організовують інформаційні заходи, консультації, групи підтримки та інші форми роботи, спрямовані на зміцнення соціальної згуртованості та розвиток взаємодії між місцевими жителями й переселенцями [32].

Особливе місце у структурі соціальної роботи займає підтримка ветеранів війни та членів їхніх сімей. Повернення військовослужбовців до мирного життя часто супроводжується необхідністю адаптації до нових умов, відновлення соціальних зв'язків та вирішення низки соціально-побутових проблем.

Соціальні працівники беруть участь у реалізації програм соціальної адаптації ветеранів, надають консультаційну допомогу, сприяють працевлаштуванню та професійній перепідготовці. Важливим напрямом є також організація психологічної підтримки та взаємодія з іншими фахівцями, які здійснюють реабілітаційні заходи.

Значної уваги потребують сім'ї військовослужбовців, які часто стикаються з психологічними труднощами, зміною соціального статусу та необхідністю пристосування до нових життєвих умов. У таких випадках соціальні працівники здійснюють соціальний супровід, консультування та координацію взаємодії між різними установами соціальної сфери [33].

Дані таблиці 2.4 свідчать, що воєнний стан суттєво трансформував зміст професійної діяльності соціальних працівників. Найбільший вплив мають зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, необхідність супроводу ветеранів війни та посилення психологічної підтримки населення. Це вимагає від фахівців високого рівня соціальної відповідальності, професійної мобільності та готовності до прийняття складних професійних рішень в умовах невизначеності.

Таблиця 2. 4.

Оцінка впливу воєнного стану на професійну діяльність соціальних працівників

Чинник	**Характер впливу**
Зростання кількості ВПО	Збільшення навантаження на соціальних працівників
Реабілітація ветеранів	Необхідність нових компетентностей
Психологічні наслідки війни	Розширення спектра соціальних послуг
Цифровізація послуг	Необхідність цифрової грамотності
Дефіцит кадрів	Підвищення професійної відповідальності

Джерело: розроблено автором на основі [13,14].

У найближчі роки підтримка ветеранів війни стане одним із пріоритетних напрямів соціальної політики держави. Це потребуватиме не лише збільшення ресурсного забезпечення соціальної сфери, а й удосконалення професійної підготовки соціальних працівників, які працюють із зазначеною категорією населення.

Післявоєнне відновлення України потребуватиме комплексного підходу до вирішення соціальних проблем та залучення значних людських ресурсів. У цьому процесі соціальні працівники відіграватимуть одну з ключових ролей, забезпечуючи підтримку населення та сприяючи відновленню соціальної стабільності.

Основними напрямами діяльності соціальних працівників у процесі післявоєнного відновлення стануть соціальна адаптація населення, підтримка ветеранів війни, допомога особам з інвалідністю, відновлення соціальних зв'язків у громадах та розвиток соціального партнерства.

Важливим завданням стане також формування соціальної стійкості населення та розвиток механізмів самодопомоги. Соціальні працівники сприятимуть розвитку громадянської активності, залученню населення до вирішення місцевих проблем та підтримці громадських ініціатив.

Таблиця 2. 5

Основні напрями діяльності соціальних працівників у процесі післявоєнного відновлення України

Напрям діяльності	**Основний зміст роботи**	**Очікуваний результат**
Підтримка ветеранів	Адаптація та соціальний супровід	Інтеграція до мирного життя
Робота з ВПО	Соціальна інтеграція та підтримка	Соціальна стабільність
Підтримка сімей військових	Консультування та супровід	Покращення якості життя
Реабілітація осіб з інвалідністю	Соціальна адаптація	Підвищення рівня самостійності
Розвиток громад	Соціальна мобілізація населення	Соціальна згуртованість
Соціальне партнерство	Координація діяльності установ	Підвищення ефективності допомоги

Джерело: розроблено автором на основі [13, 14].

Дані таблиці 2. 5 дозволяють зробити висновок, що соціальні працівники відіграватимуть ключову роль у процесах післявоєнного відновлення України. Найважливішими напрямами їх діяльності є підтримка ветеранів війни, робота з внутрішньо переміщеними особами, розвиток громад та формування соціального партнерства. Реалізація зазначених напрямів сприятиме зміцненню соціальної стабільності, підвищенню рівня соціальної згуртованості населення та ефективності функціонування соціальної сфери.

Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами вимагає комплексного підходу, який поєднує матеріальну підтримку, психологічну допомогу, сприяння працевлаштуванню та розвиток соціальної інтеграції. Саме комплексність соціального супроводу визначає ефективність адаптації переселенців до нових умов життя.

В умовах воєнного стану культура соціальної відповідальності

набуває особливого значення. Саме відповідальна професійна діяльність соціальних працівників забезпечує ефективне реагування на нові соціальні виклики, сприяє підтримці населення та зміцненню соціальної стабільності держави.

Сучасні умови воєнного стану суттєво підвищили навантаження на систему соціального захисту населення та актуалізували питання формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників. Масштаби соціальних викликів підтверджуються статистичними даними щодо внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, осіб з інвалідністю та розвитку системи соціальних послуг.

Однією з найбільш чисельних категорій отримувачів соціальної підтримки залишаються внутрішньо переміщені особи. За оцінками міжнародних організацій, упродовж 2025 року в Україні перебувало понад 4, 6 млн внутрішньо переміщених осіб, що становить одну з найбільших груп внутрішньо переміщеного населення у світі. Водночас за даними ІОМ наприкінці 2025 року близько 3,7 млн осіб залишалися внутрішньо переміщеними в межах країни.

Суттєво зростає і чисельність ветеранів війни. За оцінками Міжнародної організації з міграції, станом на 2025 рік близько 936 тис. громадян України ідентифікували себе як ветерани, що становить приблизно 3 % дорослого населення країни. При цьому майже половина домогосподарств ветеранів включає осіб з інвалідністю, а кожне четверте домогосподарство потребує психологічної підтримки.

Додатковим викликом для соціальної сфери є зростання кількості осіб з інвалідністю. За оцінками міжнародних організацій, в Україні налічується понад 3 млн осіб з інвалідністю, причому війна спричинила появу близько 300 тис. нових випадків інвалідності, пов’язаних із воєнними травмами.

За таких умов значно зростає роль соціальних працівників. Вони забезпечують надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам,

ветеранам війни, особам з інвалідністю, сім'ям військовослужбовців та іншим категоріям населення, які потребують підтримки. Соціальні працівники дедалі частіше входять до складу міждисциплінарних команд, що працюють у транзитних центрах, центрах соціальних послуг та установах соціального захисту населення.

Зростання кількості отримувачів соціальних послуг супроводжується посиленням кадрового навантаження на систему соціальної роботи. У багатьох територіальних громадах спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів, що обумовлює необхідність підвищення рівня професійної підготовки та розвитку культури соціальної відповідальності соціальних працівників. Саме від їхньої професійної компетентності, етичності та відповідальності значною мірою залежить ефективність реалізації державної соціальної політики в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України.

Таким чином, статистичні дані підтверджують постійне зростання потреб населення у соціальних послугах та об'єктивну необхідність удосконалення системи підготовки соціальних працівників. У цих умовах формування культури соціальної відповідальності виступає не лише професійною вимогою, а й важливою передумовою забезпечення соціальної стійкості суспільства та ефективного післявоєнного відновлення держави.

Дані таблиці 2. 6 свідчать про суттєве зростання соціального навантаження на систему соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. Водночас значним викликом для соціальної сфери є збільшення чисельності ветеранів війни, осіб з інвалідністю та громадян, які потребують психологічної підтримки й соціальної адаптації. Наведені показники підтверджують необхідність розширення мережі соціальних послуг, удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії та зміцнення кадрового потенціалу соціальної сфери. За таких умов особливого значення набуває професійна діяльність соціальних працівників, які

забезпечують соціальний супровід, консультування, психологічну підтримку та сприяють соціальній інтеграції вразливих категорій населення.

Таблиця 2.6

Основні соціальні виклики для системи соціальної роботи України (2025 р.)

Показник	**Значення**
Внутрішньо переміщені особи	понад 4,6 млн осіб
Ветерани війни	близько 936 тис. осіб
Особи з інвалідністю	понад 3 млн осіб
Нові випадки інвалідності через війну	близько 300 тис. осіб
ВПО у місцях колективного проживання	близько 70 тис. осіб
Ветерани, які потребують психологічної допомоги	близько 25 %

Джерело: розроблено автором на основі [13, 14].

Отже, сучасні соціально-демографічні виклики обумовлюють потребу у підвищенні рівня професійної підготовки соціальних працівників та формуванні культури соціальної відповідальності як важливої складової їхньої професійної компетентності. Саме культура соціальної відповідальності забезпечує ефективне виконання професійних функцій, дотримання етичних стандартів та підвищення якості соціальних послуг в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

3.1. Зарубіжний досвід формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників

У сучасних умовах розвитку соціальної роботи важливого значення набуває вивчення та адаптація міжнародного досвіду формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників. Для України цей досвід є особливо важливим у контексті реформування соціальної сфери, посилення ролі територіальних громад, розширення кола отримувачів соціальних послуг та необхідності підвищення якості професійної підготовки фахівців соціальної роботи [31; 38].

Зарубіжні моделі соціальної роботи ґрунтуються на пріоритеті прав людини, соціальної справедливості, недискримінації, професійної автономії та безперервного професійного розвитку. Соціальна відповідальність у цих моделях розглядається не лише як моральна якість окремого фахівця, а як нормативна вимога до професійної поведінки, що забезпечує якість соціальних послуг і довіру суспільства до соціальних інституцій [32; 37].

У країнах Європейського Союзу система підготовки соціальних працівників базується на поєднанні теоретичної підготовки, практичного навчання, професійної етики та супервізійної підтримки. Значна увага приділяється формуванню здатності майбутнього фахівця діяти в інтересах клієнта, дотримуватися професійних стандартів, приймати відповідальні рішення та аналізувати наслідки професійного втручання [33].

Досвід Німеччини демонструє важливість практико-орієнтованої освіти та професійної автономії соціального працівника. Німецька модель підготовки фахівців акцентує увагу на здатності до критичного мислення, міждисциплінарної взаємодії та прийняття самостійних рішень у складних

соціальних ситуаціях.

У Великій Британії соціальна відповідальність соціального працівника тісно пов'язана з професійними стандартами, етикою, оцінюванням ризиків та системою професійного наставництва. Важливою особливістю є орієнтація на практичну підготовку, під час якої майбутній фахівець не лише засвоює теоретичні знання, а й формує готовність до відповідальної професійної поведінки.

У США значного розвитку набула система ліцензування та професійної сертифікації соціальних працівників. Такий підхід посилює персональну відповідальність фахівця за якість професійної діяльності, дотримання етичного кодексу та постійне підвищення кваліфікації [40].

У Канаді важливим напрямом є формування культурної компетентності соціальних працівників. У мультикультурному суспільстві соціальна відповідальність передбачає повагу до різноманіття, здатність враховувати культурні особливості клієнтів та забезпечувати рівні можливості для всіх груп населення.

Скандинавські країни демонструють високий рівень розвитку соціальної політики та соціальних послуг. У Швеції, Норвегії та Данії соціальна відповідальність соціального працівника пов'язується із забезпеченням соціальної рівності, доступності послуг, профілактикою соціального виключення та розвитком соціальної згуртованості.

Окремої уваги заслуговує система професійної супервізії, яка в більшості розвинених країн є не допоміжним, а обов'язковим елементом професійної діяльності соціальних працівників. Супервізія сприяє підвищенню якості професійних рішень, профілактиці професійного вигорання, дотриманню етичних стандартів та розвитку професійної відповідальності.

Дані таблиці 3.1 свідчать, що попри відмінності національних моделей соціальної роботи, їх об'єднує спільна орієнтація на якість професійної підготовки, етичність професійної поведінки та безперервний

розвиток фахівців.

Таблиця 3.1

Особливості формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників у зарубіжних країнах

Країна	Особливості підготовки	Основні акценти
Німеччина	Практико-орієнтована освіта	Професійна автономія та відповідальність
Велика Британія	Наставництво та практика	Етичні стандарти
США	Ліцензування професії	Контроль якості професійної діяльності
Канада	Мультикультурна підготовка	Толерантність і різноманіття
Швеція	Соціально орієнтована модель	Соціальна рівність
Норвегія	Розвинена система супервізії	Професійний розвиток

Джерело: узагальнено автором на основі міжнародного досвіду [31; 37; 38; 39].

Найбільш цінними для української практики є такі елементи зарубіжного досвіду, як професійна супервізія, наставництво, практико-орієнтована освіта, розвиток культурної компетентності та стандартизація професійної діяльності. Їх адаптація може сприяти підвищенню якості соціальних послуг та зміцненню культури соціальної відповідальності соціальних працівників.

Рис. 3.1. Узагальнення зарубіжного досвіду формування культури соціальної відповідальності

Джерело: сформовано автором на основі [40;41]

Аналіз рисунка 3.1 дає підстави стверджувати, що зарубіжний досвід формування культури соціальної відповідальності ґрунтується на взаємодії кількох ключових елементів: міжнародних стандартів соціальної роботи, професійної етики, практичної підготовки, супервізії та безперервної освіти. Їх поєднання забезпечує розвиток професійної компетентності й соціальної відповідальності, що в кінцевому підсумку впливає на якість соціальних послуг. Для України особливо важливо не механічно копіювати зарубіжні моделі, а адаптувати їх до національного контексту, потреб громад та викликів воєнного і післявоєнного періоду.

3. 2. Перспективи розвитку культури соціальної відповідальності соціальних працівників

Розвиток соціальної роботи в Україні потребує постійного вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників та формування у них високого рівня культури соціальної відповідальності. Сучасні суспільні трансформації, цифровізація соціальної сфери, євроінтеграційні процеси та післявоєнне відновлення держави формують нові вимоги до професійної діяльності фахівців соціальної сфери.

Одним із ключових напрямів розвитку є модернізація освітніх програм підготовки соціальних працівників. Освітні програми мають забезпечувати не лише засвоєння професійних знань, а й розвиток етичної чутливості, професійної рефлексії, навичок комунікації, критичного мислення та здатності до прийняття відповідальних рішень у складних соціальних ситуаціях [15].

Перспективним напрямом виступає впровадження інноваційних освітніх технологій. Використання кейс-методу, симуляційного навчання, проєктної діяльності, цифрових платформ та інтерактивних форм навчання сприяє наближенню освітнього процесу до реальних умов професійної діяльності.

Важливого значення набуває розвиток системи безперервної освіти

соціальних працівників. Професійна діяльність у сучасному суспільстві потребує постійного оновлення знань, удосконалення професійних компетентностей та адаптації до нових соціальних викликів.

Особливу роль відіграє розвиток професійної супервізії та наставництва. Залучення досвідчених фахівців до супроводу молодих спеціалістів сприяє передачі професійного досвіду, зниженню ризиків професійного вигорання та формуванню відповідального ставлення до професійної діяльності.

В умовах цифрової трансформації соціальної сфери актуальним напрямом є формування цифрової компетентності соціальних працівників. Використання цифрових технологій дозволяє підвищити доступність соціальних послуг, але водночас вимагає відповідального поводження з персональними даними клієнтів, дотримання інформаційної безпеки та етичних норм професійної комунікації. Перспективи розвитку культури соціальної відповідальності соціальних працівників пов’язані також із посиленням міжвідомчої взаємодії. Ефективна соціальна робота потребує координації між органами влади, закладами освіти, медичними установами, громадськими організаціями, благодійними фондами та територіальними громадами [14].

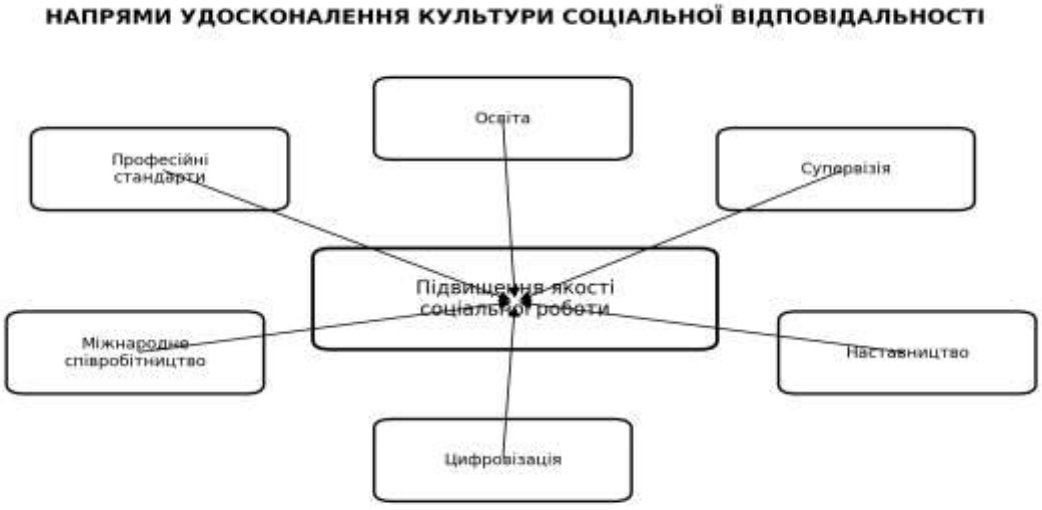

Рис. 3.2. Напрями удосконалення культури соціальної відповідальності соціальних працівників

Джерело: сформовано на основі[21, 22]

Рисунок 3.2 демонструє, що удосконалення культури соціальної відповідальності соціальних працівників має здійснюватися комплексно. Освіта формує теоретичну та ціннісну основу професійної діяльності; супервізія забезпечує підтримку фахівця в процесі прийняття складних професійних рішень; наставництво сприяє передачі практичного досвіду; цифровізація розширює доступність послуг; міжвідомче співробітництво забезпечує комплексне вирішення соціальних проблем; професійні стандарти визначають нормативні межі відповідальної поведінки. Сукупна дія цих напрямів спрямована на підвищення якості соціальної роботи.

Таблиця 3. 2

Інноваційні технології формування культури соціальної відповідальності

Технологія	**Зміст**	**Очікуваний результат**
Кейс-метод	Аналіз професійних ситуацій	Розвиток відповідального мислення
Симуляційне навчання	Моделювання практичних ситуацій	Формування професійних навичок
Проєктне навчання	Реалізація соціальних проєктів	Розвиток лідерства та відповідальності
Наставництво	Передача професійного досвіду	Засвоєння професійних цінностей
Онлайн-освіта	Вебінари та дистанційне навчання	Безперервний розвиток
Цифрові платформи	Використання сучасних сервісів	Цифрова компетентність

Джерело: розроблено автором на основі [44]

Дані таблиці 3.2 свідчать, що інноваційні технології мають різне функціональне призначення у процесі формування культури соціальної відповідальності. Кейс-метод і симуляційне навчання сприяють розвитку здатності до прийняття відповідальних рішень у професійних ситуаціях, проєктне навчання формує досвід соціальної взаємодії, наставництво забезпечує засвоєння професійних цінностей, а цифрові платформи розширюють можливості безперервного професійного розвитку. Отже,

ефективність формування культури соціальної відповідальності залежить від поєднання традиційних та інноваційних освітніх технологій.

У сучасних умовах культура соціальної відповідальності соціальних працівників набуває особливого значення для розвитку територіальних громад. Соціально відповідальна професійна діяльність сприяє зміцненню соціального капіталу, розвитку партнерства, підтримці громадських ініціатив та формуванню соціальної згуртованості населення [25].

Соціальні працівники виступають важливими суб'єктами розвитку громад та сприяють активізації внутрішніх ресурсів населення. У післявоєнний період їхня роль у процесах відновлення громад та розвитку соціальної стійкості суспільства суттєво зростатиме.

Таблиця 3.3

Заходи щодо вдосконалення культури соціальної відповідальності соціальних працівників

Захід	**Зміст реалізації**	**Очікуваний результат**
Розвиток наставництва	Закріплення молодих фахівців за досвідченими соціальними працівниками	Підвищення професійної адаптації та якості роботи
Запровадження супервізії	Регулярний професійний супровід складних випадків	Зниження ризиків професійного вигорання
Підвищення кваліфікації	Тренінги, курси, семінари з етики та кризової роботи	Оновлення знань і розвиток компетентностей
Цифровізація послуг	Використання електронних платформ і реєстрів	Підвищення доступності та прозорості послуг
Міжвідомча взаємодія	Координація соціальних, медичних, освітніх та громадських інституцій	Комплексне вирішення соціальних проблем
Підтримка професійних спільнот	Обмін досвідом і поширення кращих практик	Зміцнення професійної ідентичності

Джерело: розроблено автором на основі [28,29]

Узагальнення заходів, наведених у таблиці 3. 3, дозволяє зробити висновок, що удосконалення культури соціальної відповідальності має здійснюватися не лише на рівні особистісного розвитку фахівця, а й на організаційному та інституційному рівнях. Найбільш результативними є ті заходи, які поєднують професійну підтримку, навчання, цифрові інструменти та розвиток партнерства. Саме така комплексність забезпечує сталість позитивних змін у професійній практиці соціальних працівників.

3.3. Авторська модель формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників

За результатами проведеного дослідження розроблено авторську модель формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників. На відміну від лінійного подання компонентів, запропонована модель відображає взаємозв'язок мети, методологічної основи, організаційно-педагогічних умов, професійного середовища, структурних компонентів та очікуваних результатів.

Метою моделі є формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників як інтегративної професійної якості, що забезпечує етичну, компетентну та соціально орієнтовану професійну діяльність.

Методологічну основу моделі становлять системний, компетентнісний, аксіологічний, діяльнісний, особистісно орієнтований та соціокультурний підходи. Вони визначають логіку формування культури соціальної відповідальності та забезпечують її цілісний характер.

Запропонована авторська концептуальна модель (рис. 3.1) формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України відображає цілісну систему взаємопов'язаних елементів, спрямованих на розвиток професійно відповідальної поведінки фахівців соціальної сфери. Особливістю моделі є поєднання внутрішніх компонентів професійного розвитку соціального працівника із зовнішніми суспільними викликами,

що визначають сучасні умови функціонування системи соціального захисту населення.

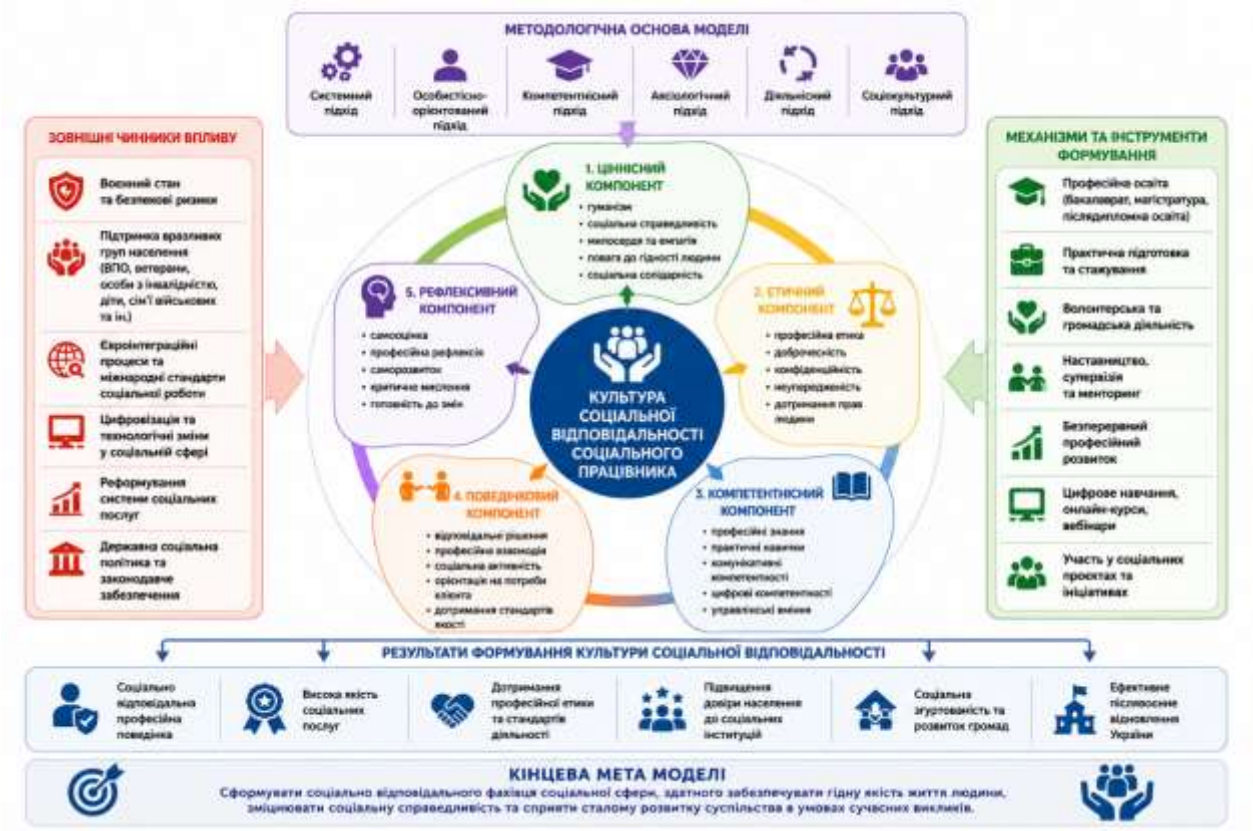

Рис. 3.1. Авторська концептуальна модель формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення країни

Джерело: розроблено автором на основі [28,29]

Методологічною основою моделі виступає сукупність взаємодоповнювальних наукових підходів, зокрема системного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, аксіологічного, діяльнісного та соціокультурного. Їх використання забезпечує комплексне бачення процесу формування культури соціальної відповідальності та дозволяє розглядати її не лише як професійну характеристику фахівця, а і як важливий механізм забезпечення ефективності соціальної роботи в умовах суспільних трансформацій.

Важливе місце у структурі моделі займають зовнішні чинники

впливу, серед яких визначено воєнний стан, потреби вразливих груп населення, євроінтеграційні процеси, цифровізацію соціальної сфери, реформування системи соціальних послуг та державну соціальну політику. Вплив зазначених чинників обумовлює необхідність постійного вдосконалення професійної діяльності соціальних працівників, розширення їхніх компетентностей та посилення відповідальності за результати надання соціальних послуг. Саме зовнішнє середовище визначає актуальні вимоги до змісту професійної підготовки та практичної діяльності фахівців соціальної сфери.

Центральним елементом моделі виступає культура соціальної відповідальності соціального працівника, яка розглядається як інтегральне особистісно-професійне утворення, що поєднує систему цінностей, етичних норм, професійних компетентностей, моделей поведінки та здатність до професійної рефлексії. Її формування відбувається через взаємодію п’яти взаємопов’язаних компонентів.

Ціннісний компонент забезпечує формування гуманістичного світогляду фахівця, орієнтацію на принципи соціальної справедливості, милосердя, соціальної солідарності та поваги до людської гідності. Саме він визначає моральні орієнтири професійної діяльності та виступає фундаментом відповідального ставлення до клієнтів соціальної роботи.

Етичний компонент спрямований на дотримання професійної етики, принципів доброчесності, конфіденційності, неупередженості та захисту прав людини. Його значення особливо посилюється в умовах кризових ситуацій, коли соціальні працівники стикаються зі складними моральними дилемами та необхідністю прийняття відповідальних рішень.

Компетентнісний компонент охоплює професійні знання, практичні навички, комунікативні здібності, цифрові компетентності та управлінські вміння, необхідні для ефективного виконання професійних обов’язків. Розвиток цього компонента забезпечує готовність соціального працівника до роботи в умовах постійних соціальних змін та зростаючих вимог до якості соціальних послуг.

Поведінковий компонент характеризує практичну реалізацію соціальної відповідальності через відповідальне прийняття рішень, професійну взаємодію з клієнтами, соціальну активність, орієнтацію на потреби отримувачів соціальних послуг та дотримання стандартів професійної діяльності. Саме через поведінковий компонент відбувається практичне втілення сформованих цінностей, етичних принципів та професійних компетентностей.

Рефлексивний компонент забезпечує здатність соціального працівника до самооцінки, професійного самовдосконалення, критичного аналізу власної діяльності та адаптації до нових умов професійної діяльності. Наявність розвиненої рефлексії сприяє підвищенню якості прийняття професійних рішень та безперервному професійному розвитку фахівця.

Формування зазначених компонентів забезпечується за допомогою комплексу взаємопов’язаних механізмів та інструментів, серед яких професійна освіта, практична підготовка, волонтерська діяльність, наставництво, супервізія, безперервний професійний розвиток, цифрове навчання та участь у соціальних проєктах. Їх комплексне застосування створює необхідні умови для формування високого рівня соціальної відповідальності соціальних працівників.

Результатом реалізації запропонованої моделі є формування соціально відповідальної професійної поведінки фахівця, підвищення якості соціальних послуг, дотримання професійної етики та стандартів діяльності, зростання довіри населення до соціальних інституцій, зміцнення соціальної згуртованості громад та підвищення ефективності післявоєнного відновлення України.

Таким чином, запропонована модель має комплексний характер і дозволяє розглядати культуру соціальної відповідальності як стратегічний ресурс розвитку соціальної роботи. Її практичне впровадження сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців соціальної сфери, здатних ефективно реагувати на сучасні суспільні виклики та забезпечувати

належний рівень соціального захисту населення.

Організаційно-педагогічні умови охоплюють модернізацію освітніх програм, практичну підготовку, наставництво, супервізію, безперервний професійний розвиток і застосування інноваційних технологій навчання.

Професійне середовище включає соціальні установи, територіальні громади, громадські організації, органи влади та інші інституції, з якими взаємодіє соціальний працівник у процесі професійної діяльності [29].

Структурними компонентами моделі є ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний, соціально-комунікативний та рефлексивний компоненти. Їх взаємодія забезпечує формування соціально відповідальної професійної поведінки. Практична реалізація запропонованої моделі може здійснюватися у трьох взаємопов'язаних напрямах: у системі професійної освіти, у процесі підвищення кваліфікації соціальних працівників та безпосередньо в діяльності соціальних установ.

Таблиця 3.4

Структурні компоненти авторської моделі формування культури соціальної відповідальності

Компонент	**Зміст компонента**	**Показники сформованості**
Ціннісно-мотиваційний	Формування гуманістичних цінностей, професійної мотивації та усвідомлення суспільної значущості соціальної роботи	Мотивація до допомоги, повага до гідності людини, орієнтація на соціальну справедливість
Когнітивний	Засвоєння знань із соціальної роботи, професійної етики, прав людини, законодавства та соціальної політики	Обізнаність із нормами права, стандартами соціальних послуг та етичними принципами
Діяльнісно-практичний	Розвиток навичок відповідальної професійної поведінки та прийняття рішень	Здатність діяти в інтересах клієнта, приймати обґрунтовані рішення, працювати в кризових ситуаціях
Соціально-комунікативний	Формування здатності до ефективної взаємодії з клієнтами, колегами, громадами та установами	Комунікативна компетентність, партнерська взаємодія, міжвідомча координація
Рефлексивний	Розвиток здатності до самоаналізу, професійного самовдосконалення та оцінювання результатів діяльності	Самооцінка, готовність до навчання, профілактика професійного вигорання

Джерело: авторська розробка на основі [13, 16]

Дані таблиці 3. 4 конкретизують зміст авторської моделі та дозволяють визначити, за якими показниками може оцінюватися рівень сформованості культури соціальної відповідальності соціальних працівників. Найбільш важливим є те, що кожен компонент моделі має не лише теоретичне, а й практичне значення: ціннісно-мотиваційний компонент визначає професійну спрямованість фахівця, когнітивний забезпечує знаннєву основу, діяльнісно-практичний відображає готовність до професійних дій, соціально-комунікативний забезпечує ефективну взаємодію, а рефлексивний сприяє професійному саморозвитку.

У закладах вищої освіти модель може бути використана для оновлення освітніх компонентів, змісту практичної підготовки та оцінювання професійних компетентностей. У системі підвищення кваліфікації вона може стати основою для розроблення тренінгів із професійної етики, супервізії, кризового консультування та роботи з уразливими категоріями населення. У практичній діяльності соціальних установ модель сприятиме підвищенню якості професійної взаємодії, профілактиці професійного вигорання та розвитку відповідальної організаційної культури.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів формування культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників. Проведений аналіз наукової літератури, нормативно-правової бази, сучасних тенденцій розвитку соціальної роботи та практики функціонування соціальної сфери України дозволив сформулювати низку теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій.

1. Дослідження теоретичних підходів до визначення сутності соціальної відповідальності засвідчило, що дана категорія має міждисциплінарний характер та розглядається представниками різних галузей науки як важлива умова гармонійного розвитку суспільства. Соціальна відповідальність є складним інтегративним утворенням, що охоплює моральний, соціальний, правовий та професійний аспекти діяльності особистості. У контексті соціальної роботи соціальну відповідальність доцільно розглядати як усвідомлену готовність фахівця діяти відповідно до професійних норм, етичних принципів та суспільних очікувань, усвідомлюючи наслідки власних рішень і професійних дій.

2. Встановлено, що соціальна відповідальність є невід'ємною складовою професійної культури соціального працівника. Вона забезпечує дотримання професійної етики, сприяє прийняттю обґрунтованих професійних рішень, формує відповідальне ставлення до виконання професійних обов'язків та визначає якість взаємодії з клієнтами. Доведено, що високий рівень сформованості культури соціальної відповідальності позитивно впливає на ефективність соціальної роботи та підвищує рівень довіри населення до соціальних інституцій.

3. Обґрунтовано методологічні засади формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників. Визначено, що найбільш ефективними є системний, компетентнісний, аксіологічний, діяльнісний, особистісно орієнтований та соціокультурний підходи. Їх комплексне використання забезпечує цілісність професійної підготовки

майбутніх соціальних працівників та створює умови для гармонійного розвитку професійних і особистісних якостей фахівця.

4. Аналіз сучасного стану реалізації культури соціальної відповідальності у професійній практиці соціальних працівників показав, що в Україні сформовано нормативно-правові передумови для розвитку професійної соціальної роботи та підвищення якості соціальних послуг. Водночас існує потреба у подальшому вдосконаленні механізмів професійної підготовки кадрів, розвитку системи професійної супервізії та розширенні можливостей безперервного професійного розвитку.

5. Встановлено, що соціальна відповідальність реалізується через дотримання принципів гуманізму, соціальної справедливості, конфіденційності, професійної доброчесності та поваги до прав людини. Особливого значення ці принципи набувають під час роботи з найбільш уразливими категоріями населення, зокрема особами похилого віку, людьми з інвалідністю, сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітьми, внутрішньо переміщеними особами та ветеранами війни.

6. Доведено, що професійне вигорання є одним із ключових факторів, які можуть негативно впливати на рівень реалізації соціальної відповідальності у професійній діяльності соціальних працівників. У зв'язку з цим особливого значення набувають заходи щодо психологічної підтримки фахівців, впровадження системи професійної супервізії та створення сприятливих умов професійної діяльності.

7. Дослідження особливостей соціальної роботи в умовах воєнного стану засвідчило суттєве розширення функцій соціальних працівників. Сучасні умови вимагають від них не лише професійних знань і навичок, але й високого рівня соціальної відповідальності, здатності працювати в кризових ситуаціях, приймати оперативні рішення та забезпечувати комплексну підтримку населення. Особливо важливими напрямами діяльності стали робота з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами війни, членами сімей військовослужбовців та особами, які постраждали

внаслідок воєнних дій.

8. Аналіз зарубіжного досвіду дозволив встановити, що ефективне формування культури соціальної відповідальності забезпечується через поєднання якісної професійної освіти, значного обсягу практичної підготовки, системи наставництва, професійної супервізії та безперервного професійного розвитку. Найбільш цінними для української практики є підходи, які застосовуються у країнах Європейського Союзу, Канаді та США.

9. Обґрунтовано перспективні напрями розвитку культури соціальної відповідальності соціальних працівників в Україні. До них віднесено модернізацію освітніх програм, впровадження інноваційних технологій навчання, розвиток цифрових компетентностей, удосконалення системи професійної супервізії, наставництва та безперервної професійної освіти.

10. Розроблено авторську концептуальну модель формування культури соціальної відповідальності соціальних працівників в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України, яка ґрунтується на поєднанні ціннісного, етичного, компетентнісного, поведінкового та рефлексивного компонентів, враховує вплив сучасних суспільних викликів і передбачає використання комплексу освітніх, професійних та практичних інструментів для формування соціально відповідальної професійної поведінки фахівців соціальної сфери.

Отже, результати проведеного дослідження підтверджують, що культура соціальної відповідальності є важливим чинником професійного становлення соціальних працівників, забезпечення якості соціальних послуг та розвитку системи соціального захисту населення. В умовах сучасних суспільних трансформацій та післявоєнного відновлення України її значення суттєво зростає, що обумовлює необхідність подальших наукових досліджень і практичних заходів щодо вдосконалення механізмів її формування та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73.

3. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 42. Ст. 213.

4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 409.

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.

6. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 42. Ст. 435.

7. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 21. Ст. 252.

8. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425.

9. Загальна декларація прав людини. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.

10. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1.

11. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року. Офіційний вісник України. 2010. № 17. Ст. 799.

12. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 року. Офіційний вісник України. 2006. № 40. Ст. 2660.

13. Балдинюк О., Роєнко С. Соціальна відповідальність фахівців соціальної

сфери крізь призму деонтології. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 1. С. 13–20.

14. Петришин Л., Кульчицький Т. Засади соціальної відповідальності як складник професійної компетентності фахівців соціальної сфери. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 1. С. 86–91.

15. Жуков В., Лях Т., Петрович В., Пруденко Г. Морально-етичні засади соціальної роботи у територіальній громаді. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 2. С. 32–37.

16. Піговський М. Навчально-методичне забезпечення формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної сфери. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 2. С. 127–131.

17. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2019. № 1. С. 70–85.

18. Сорокіна Н., Сорокіна Л. Етичні аспекти професійної діяльності соціального працівника: виклики сьогодення. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2025. Вип. 1. С. 223–227.

19. Тарасенко Т., Сорокіна Н. Перегляд етичних принципів соціальної роботи в Україні: науковий, освітній та професійний аспекти. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 55–65.

20. Войтовська А., Скочко М. Запровадження електронних соціально-психологічних послуг для вразливих верств населення. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 5–10.

21. Костишин Е., Грицанюк В., Шевців Ю. Досвід США щодо реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 11–18.

22. Купновицький Н. Поняття та ознаки міжнародно-правового регулювання прав осіб з інвалідністю у сфері соціального захисту. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 19–25.

23. Лякішева А. Роль самоосвіти у розвитку соціальних навичок майбутніх соціальних працівників. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12).

С. 26–34.

24. Руденко Т., Потіщук О. Сімейне виховання та стратегії державної сімейної політики в сучасній Україні. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 35–41.

25. Сахарук О. Роль цифрових технологій у процесі соціальної інтеграції та реінтеграції постраждалих від війни. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 42–47.

26. Сахарук Ю. Соціальна робота з вразливими групами населення в умовах воєнного стану. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 48–54.

27. Варивода Ю. Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 74–80.

28. Кравченко О. Діяльність центру ветеранського розвитку в умовах закладу вищої освіти. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 81–88.

29. Лехолетова М., Лях Т., Сапіга С. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 89–96.

30. Литвин О. Технологічний оптимізм та його вплив на соціальну роботу: аналіз та перспективи. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 97–107.

31. Пєша І., Тілікіна Н., Андріученко Т. Алгоритм впровадження менторської підтримки ветеранів війни у територіальній громаді. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 108–124.

32. Усенко Г. Соціальна робота з інтернет-залежними підлітками: аналіз стану теорії та практики. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 125–132.

33. Дубосару В., Коляда Н. Інклюзивне волонтерство як напрям волонтерської діяльності. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12).

С. 140–145.

34. Коляда Н., Кравченко О., Левченко Н. Розвиток молодіжної роботи в закладах вищої освіти: академічний, науковий та прикладний аспекти. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 146–157.

35. Моргай Л. Робота соціальних працівників з молоддю у державній службі зайнятості. Соціальна робота та соціальна освіта. 2024. № 1 (12). С. 158–164.

36. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на Сході України. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 2 (7). С. 44–55.

37. Захаріна Т. Напрями соціальної роботи з ветеранами гібридної війни. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2023. Вип. 1 (52). С. 55–59.

38. Карагодіна О., Семигіна Т. Перші дисертаційні дослідження із соціальної роботи в Україні: критична оцінка. Social Work and Education. 2022. Vol. 9, No. 1. P. 44–55.

39. Коляда Н., Левченко Н., Заболотна О. Підготовка докторів філософії із соціальної роботи в Україні: перший досвід та перспективи розвитку. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 2 (7). С. 308–321.

40. Сарнацька А., Семигіна Т. Насильство над жінками з боку інтимних партнерів: сутність та різновиди. Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 2. С. 87–98.

41. Ярошенко А., Семигіна Т. Апробація україномовних версій опитувальників для вивчення гендерних упереджень. Social Work and Education. 2023. Vol. 10, No. 2. P. 195–210.

42. Карагодіна О. Штучний інтелект для соціальної роботи. Social Work and Education. 2025. Vol. 12, No. 3. P. 287–300.

43. Столярік О. Травмоінформована практика у сфері соціальної роботи: український контекст. Social Work and Education. 2025. Vol. 12, No. 3. P. 301–315.

44. Кравченко О. Сила досліджень: трансформація соціальної роботи через

нові підходи. Соціальна робота та соціальна освіта. 2025. № 1 (14). С. 324–328.

45. International Federation of Social Workers. Global Social Work Statement of Ethical Principles. Basel, 2018.

46. International Association of Schools of Social Work. Global Standards for Social Work Education and Training. Basel, 2020.

47. United Nations. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York, 2015.

48. United Nations Development Programme. Human Development Report 2023/2024: Breaking the Gridlock. New York : UNDP, 2024.

49. OECD. Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators. Paris : OECD Publishing, 2024.

50. UNICEF. UNICEF Child Protection Strategy 2021–2030. New York : UNICEF, 2021.